

CELOSTÁTNÍ SEMINÁŘ K PROBLEMATICE LIDOVÉHO STAVITELSTVÍ

Generální ředitelství Národního památkového ústavu (NPÚ) v Praze ve spolupráci s územním odborným pracovištěm NPÚ v Ostravě, Krajským úřadem Moravskoslezského kraje, Horskými lázněmi Karlova Studánka s. p. a obcí Karlova Studánka bylo pořadatelem již dvacátého semináře k problematice lidového stavitelství, který se tentokrát konal v Karlově Studánce ve dnech 10.–12. 9. 2014. Hlavním organizátorem a koordinátorem třídního semináře s názvem „**Výrobní, montánní a řemeslná činnost na venkově a její vliv na utváření vesnických sídel a zástavby**“ byl, jako každým rokem, PhDr. Pavel Bureš z generálního ředitelství NPÚ.

Seminářů se tradičně zúčastňují, kromě specialistů památkářů, také pracovníci ochrany přírody a dalších příbuzných oborů, architekti a urbanisté, zástupci krajů, obcí a měst s cílem získání nových poznatků, sjednocování názorů na sporné otázky a rozšiřování vzájemné komunikace.

Letošní rok je rokem lázeňské architektury, volba Karlovy Studánky jako místa konání semináře vhodně zapadala do tohoto kontextu, ale současně korespondovala s hlavními tématy akce. Vesnické obce v tomto regionu jsou názornou ukázkou propojení venkovského horského prostředí s těžební činností a následnou výrobou industriálního charakteru.

Po slavnostním zahájení semináře, kterého se zúčastnily mimo jiné starostka obce Radka Chudová a ředitelka Ná-

rodního památkového ústavu Naděžda Goryczková, seznámil Tomáš Nitra z Územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu (ÚP NPÚ) v Ostravě účastníky semináře se stavebně historickým vývojem Karlovy Studánky.

Lázeňská obec Karlova Studánka, která byla v roce 2004 prohlášena památkovou zónou, je atraktivním a z památkového hlediska unikátním místem. Lokalita byla v polovině 18. století významným centrem těžby a zpracování železné rudy. Po potvrzení léčebných vlastností zdejších pramenů byly založeny v roce 1785 velmistrem řádu Německých rytířů lázně, na jejichž provozu se až do osmdesátých let 19. století podílel provoz hutě – žhavou struskou se ohřívala léčivá kysełka pro horké koupele.

Ucelený soubor z větší části dřevěné lázeňské architektury se rozvíjel podél páteřní komunikace v údolí řeky Bílá Opava, urbanistická koncepce vychází z rozvolněné zástavby okolních vesnic. Výstavba probíhala ve třech etapách. V první etapě byly lázeňské domy dílem anonymních stavitelů, ale již citlivě skloubily jednoduché dřevěné lázeňské stavby s okolním horským prostředím. Navazující druhou etapu (do 2. poloviny 19. století) již tvoří reprezentativní stavby vyznačující se unikátním spojením dřevěného horského stavitelství s pozdně klasicistním pojetím. Tehdy vznikla například Hudební hala. Na lázeňských domech, které pocházejí ze třetí etapy, se projevuje vliv romantismu, důraz byl kladen na dekor.

Karlova studánka – Letní lázně

Karlova Studánka – Hudební hala

Změnila se i urbanistická koncepce, nové budovy vyrůstaly kolem náměstí, např. vila Eugen či Letní lázně. Poslední velkou stavbou, která třetí etapu výstavby ukončila, byl Lázeňský hotel, nynější lázeňský dům Libuše z roku 1926, v jehož renovovaných interiérech ve stylu Art deco probíhala přednášková část semináře.

Vesnická sídla v Jeseníkách a jesenícký dům byly předmětem přednášky Lubici Mezerové z muzea v Bruntále. Koncem 16. a na počátku 17. století vznikaly na Jesenícku osady pracovníků hutí. Rozvíjely se formou typickou pro vesnice v horském prostředí, podél komunikace v údolí, domky chudých obyvatel pak byly rozptýleny na svazích ve větších vzdálenostech od komunikace. Ale všechny obytné objekty spojovala jedna zvláštnost – jakkoliv velký dům měl vždy jen jeden komín. Teprve v 19. století byly domy prodlužovány a přidávaly se další vchody a komíny. Mnohé takové osady ve 20. století zanikly, nevyužívané domy byly bourány.

Karlova Studánka – hotel Libuše

Přednáška Jiřího Kalába z ÚP NPÚ v Olomouci s názvem Těžba rud a jejich zpracování na Zlatohorsku byla zaměřena na oblast v okolí Zlatých Hor. Na počátku 14. století byla celá oblast centrem těžby zlata, stříbra a olova. Důsledky se výrazně projevovaly postupem let na vzhledu krajiny, která byla koncem 19. století téměř odlesněna. Ve snaze odvodnit doły se budovala vodní díla – náhony. Od druhé poloviny 19. století těžba upadala a obyvatelé se zaměřili na zemědělství. Po odchodu německých obyvatel byla oblast vylidněna. Koncem 20. století se projevovaly snahy obnovit těžbu, ale ty definitivně skončily v roce 1994.

V roce 2001 vznikla v údolí řeky Olešnice u Zlatých Hor funkční ukázka vybaveného středověkého zlatorudného mlýna a stoupy, je zde i volně přístupná malá štola s ukázkou výdřevy, jak se v dolech kdysi stavěla.

Taťána Schmidtová z Agentury ochrany přírody a krajiny ČR – Správy CHKO Jeseníky ve svém příspěvku o krajinném rázu zdůraznila vliv jednotlivých krajinných celků na výstavbu v historických sídlech a upozornila na příručku pro stavebníky nových domů v tomto území: Jak stavět v CHKO Jeseníky aneb domy v harmonii se stavitelskou tradicí, estetikou a přírodou jesenické venkovské krajiny.

Další přednášky byly zaměřeny na lokality, které byly předmětem exkurze připravené na druhý den semináře. O jesenických rudných revírech a jejich vztahu ke středověkému a raně novověkému osídlení z hlediska montanistiky a archeologie hovořili Michal Zezula

Schindlerova stodola v Malé Morávce

z ÚP NPÚ Ostrava a Josef Večeřa z Přírodovědecké fakulty Masarykovy university v Brně. Nejbližšími cíli exkurze byla obec Malá Morávka, které se týkal příspěvek Igora Hornišera z muzea v Bruntále a obec Stará Ves, která byla předmětem příspěvku Michala Vyhliřá z muzea v Rýmařově.

V místě dnešní Malé Morávky se dle archeologických průzkumů těžila železná ruda již ve 13. století, v 17. století jsou doloženy tři vysoké pece. Zpracování železa skončilo v polovině 18. století, těžba však pokračovala do počátku 20. století. Zástavba vesnice je typická pro tuto oblast, řadová výstavba je situována podél komunikace a vodního toku, další objekty jsou rozptýleny v nejbližším okolí. Obec se v současné

době orientuje na cestovní ruch, četná hospodářská stavení byla přestavěna pro obytné účely. Výjimkou je Schindlerova stodola z r. 1935, ve které je soukromé muzeum. Objekt stodoly byl prohlášen kulturní památkou pro svou unikátní střešní konstrukci, celá obec je od roku 1995 památkovou zónou.

Dalším cílem exkurze byla obec Stará Ves, již v 16. století sídlo dolů a hutí. Všechny provozy byly postupem času modernizovány a přestavovány. Významná Anenská huť z 19. století ukončila provoz v polovině 20. století. Některé domy byly stavěny ze struskových tvárníc, jejichž složení není dosud úplně objasněno. Dochované objekty areálu Anenské hutě jsou v návrhu na prohlášení kulturní památkou.

Oblast kolem města Andělská Hora byla centrem těžby zlata již v 16. století. Archeologické nálezy dokládají prehistorické dobývání zlata cca 1500 let př. n. l. Město Andělská Hora bylo po r. 1945 postiženo demolicemi a přestavbami, přesto se zde dochovaly některé památkově hodnotné domy. V blízké Suché Rudné a v Podlesí jsou zajímavé dřevěné barokní kaple.

Podél řeky Opavy je roztroušena zástavba podhorské obce Karlovice. V 17. století zde byly zřizovány železné hamry, kolem kterých ves vznikala a které byly v 19. století nahrazeny papírenským a dřevařským průmyslem. Jedním z památkově cenných objektů je areál bývalé kosárny, který je dnes využíván jako muzeum.

Chalupa v Malé Morávce

Stará Ves – Správcovský dům

Dům v Andělské Hoře

Kosárna v Karlovicích

Karlovice – expozice muzea

Poslední navštívenou obcí byly Holčovice, které jsou doloženy již od 14. století. Obec utrpěla během své historie několikrát rozsáhlé škody způsobené povodněmi, naposledy v roce 1997. V 19. a na počátku 20. století byla sídlem vodoléčebných lázní a několika výrobních provozoven. Po odsunu německých obyvatel zůstalo mnoho domů neobydlených, a tak určených k demolici, některé objekty slouží pro rekreační účely. Zůstalo zde několik kulturních památek, mimo jiné bývalý zájezdní hostinec, který je vlastníkem postupně citlivě rekonstruován.

Kaple sv. Josefa v Podlesí

nost. Seminář přispěl k rozšíření poznatků o tomto fenoménu mnoha venkovských obcí a k prohloubení zájmu o významnou součást kulturního dědictví.

Grafický doprovod © Marie Tomišková

Ing. arch. Marie Tomišková

Zájezdní hostinec v Holčovicích

Vlivu těžby, těžkého průmyslu, ale i dalších výrobních nebo řemeslných činností na stavební podobu a urbanistickou skladbu vesnických sídel nebyla doposud věnována dostatečná pozor-